

Dagmar Matošková

Situácia na trhu s agropotravinárskymi komoditami a jej predikcia do roku 2020 s akcentom na medzinárodný vývoj

The situation at market with agri-food commodities and its prediction to 2020 with emphasis on the international development

Abstract *The contribution deals with the actual and future situation at world agri-food market. World production and total agri-food consumption has been increased. In the recent years the development of supply and demand inter alia is influenced by climatic changes and following weather amplitudes that induce production unstableness and price volatility. At the end of the future decade, developed countries of the world will produce a surplus of grains, oilseeds, milk products, pig and poultry meat and other less developed countries will dispose of a surplus of sugar and vegetable oils.*

Key words *agri-food commodities – world market- prices - production– consumption – trade – self-sufficiency*

Abstrakt Príspevok sa zaoberá analýzou súčasného stavu a perspektívou situácie na svetovom trhu s agropotravinárskymi komoditami. Svetová produkcia a celková spotreba agropotravinárskych komodít sa vo všeobecnosti zvyšuje. V posledných rokoch vývoj ponuky a dopytu okrem iného ovplyvňujú aj klimatické zmeny a s tým spojené výkyvy počasia, ktoré spôsobujú v jednotlivých častiach sveta nerovnomernosť produkcie a cenovú volatilitu. Koncom budúcej dekády vyspelé krajiny sveta vyprodukujú prebytok obilnín, olejní, mliečnych výrobkov, bravčového a hydinového mäsa a ostatné menej vyspelé krajiny budú disponovať prebytkom cukru a rastlinných olejov.

Kľúčové slová *agropotravinárske komodity – svetový trh - ceny - produkcia – spotreba – obchod – sebestačnosť*

Vzhľadom na svoj obmedzený trhový priestor patrí Slovenská republika k ekonomikám, ktorých agrárny sektor výrazne ovplyvňuje situácia na medzinárodných trhoch. Odhady budúceho vývoja dopytu a ponuky na medzinárodných agrárnych trhoch vrátane odhadu cenového vývoja sú pre strategické rozhodnutia podnikateľov v oblasti poľnohospodárstva mimoriadne dôležité. Na ich základe sa rozhodujú o budúcej štruktúre a veľkosti svojej produkcie.

Cieľom predkladaného príspevku je z celosvetového pohľadu analyzovať príčiny súčasného stavu agropotravinárskeho sektora s akcentom na jeho možný vývoj v nasledujúcej dekáde rokov. V súvislosti s reálnou možnosťou destabilizácie celosvetovej ponuky a dopytu sledovaných komodít boli analyzované aj možnosti zachovania potravinovej bezpečnosti nielen

na úrovni celého sveta, ale aj na úrovni vyspelých a menej vyspelých krajín (krajiny OECD vrátane EÚ a krajiny nepatriace do OECD). Súčasťou práce je aj stručný pohľad na situáciu v SR.

Problematika medzinárodných trhov a ich prognózy je exponovaná v mnohých vedeckých publikáciách. K autorom, ktorí sa ňou v posledných rokoch zaoberajú patrí Božík, M. (2008), Foltýn, I. (2006), Gálik, J. (2011) a Maatošková, D. (2011). Predmetný príspevok vychádza z výsledkov výskumnej úlohy „Analýza a prognóza konkurencieschopnosti poľnohospodárskej a potravinárskej výroby Slovenskej republiky“, ktorá sa riešila na Výskumnom ústave ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v roku 2011.

Metodický postup

Zvolený metodický postup sa odvíjal od vecného zamerania príspevku orientovaného na analýzu situácie na trhu s agropotravinárskymi výrobkami a jej prognózu z celosvetového, resp. európskeho hľadiska. K hlavným informačným zdrojom patrí najmä správa „The OECD-FAO Agricultural Outlook 2011-2020“ (2011), údaje ŠÚ SR a analýzy a vyššie uvedené publikácie VÚEPP. V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že OECD spolu s FAO každoročne vypracovávajú scenár možného vývoja agrárnych trhov pre nasledujúcu dekádu rokov. Ku kľúčovým predpokladom patrí vývoj makroekonomických ukazovateľov, pokračujúcej agrárnej a obchodnej politiky a ďalších špecifických faktorov. Nepredvídateľné prudké zmeny v produkcii spôsobené netradičným vývojom počasia, prírodnými a sociálnymi katastrofami do scenára budúceho vývoja zakomponované neboli.

Prezentované poznatky sú výsledkom analýzy a syntézy disponibilnej poznatkovej a numerologickej databázy s použitím bežných matematicko-štatistických metód. Sebestačnosť pri jednotlivých agropotravinárskych komoditách je vypočítaná ako podiel produkcie na spotrebe a vyjadrená v percentách.

Vlastná práca

Vývoj produkcie a spotreby

Rast trhovej integrácie, svetovej globalizácie a rapidný rast príjmov v období pred vznikom hospodárskej recesie umocnili pozíciu rozvojových a menej vyspelých krajín na svetovom trhu. Vývoj v uvedených krajinách, ktoré nie sú členmi OECD, sprevádzajú vysoké investície do agropotravinárskeho sektora vrátane prílevu zahraničného kapitálu, pričom práve tieto krajiny budú hnacím motorom svetovej ekonomiky v nasledujúcom desaťročí.

Predpokladá sa, že celosvetová poľnohospodárska výroba bude rásť v priemere 1,7 % ročne, pričom v porovnaní s predchádzajúcou dekádou sa tempo rastu spomalí o 0,9 percentuálnych bodov (p.b.). Pomalšie tempo rastu produkcie sa očakáva pri väčšine komodít rastlinnej výroby, ktoré v súčasnosti čelia rastúcim výrobným nákladom, pričom tempo rastu hektárových úrod sa spomalilo. Tempo rastu produkcie komodít živočíšnej výroby by malo zostať približne na úrovni predchádzajúceho desaťročia. Na základe uvedených skutočností sa celosvetový rast produkcie agrárnej výroby v prepočte na jedného obyvateľa bude zvyšovať v priemere o 0,7 % ročne.

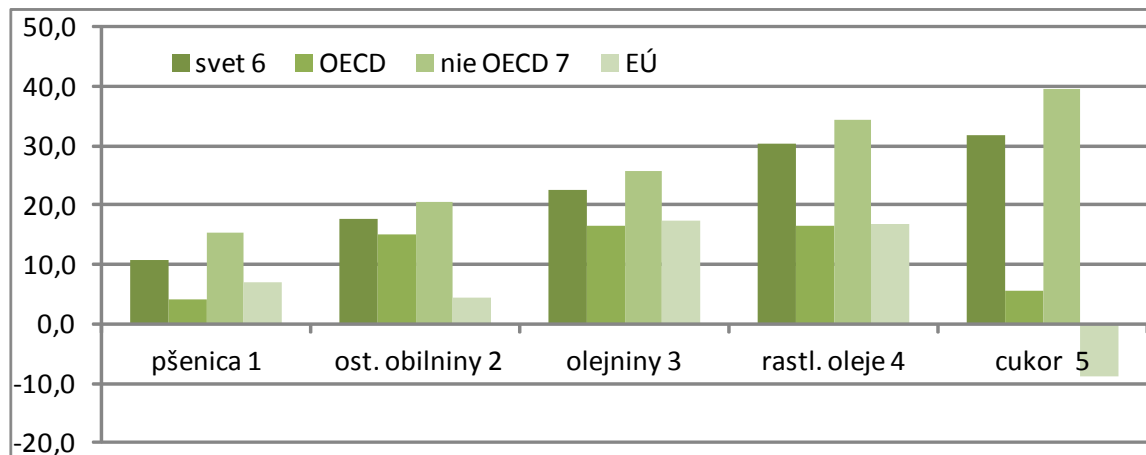
Globálne spomalenie rastu produktivity rastlinných komodít bude vyvíjať tlak na medzinárodné ceny. Vyšší rast produkcie sa očakáva u novodobých (netradičných)

dodávateľov, ktorí začali disponovať modernými technológiami a v ich krajinách existujú rezervy pre zvyšovanie intenzitných parametrov.

Vývoj produkcie rastlinných komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of plant commodities production in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 1

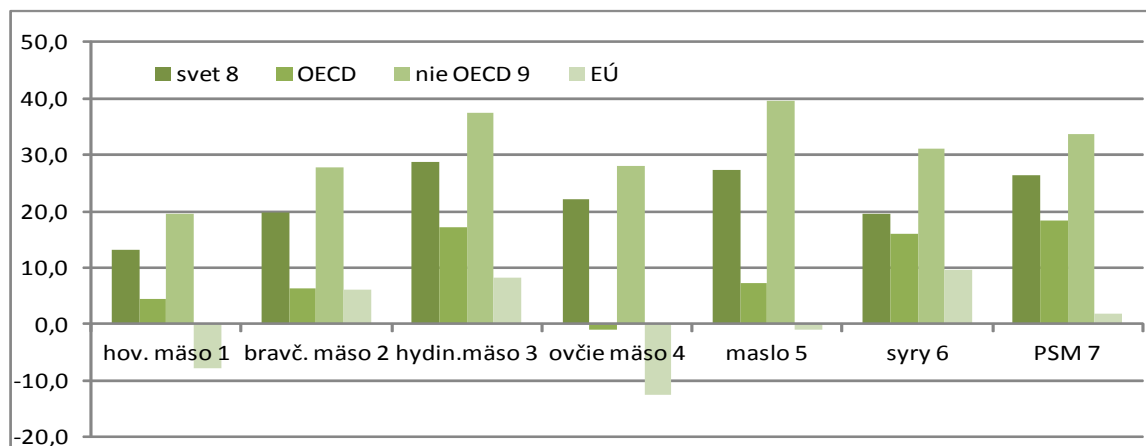
Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP⁸

1/ Wheat, 2/ coarse grains, 3/ oilseeds, 4/ vegetable oils, 5/ sugar, 6/ world, 7/ non OECD countries, 8/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations

Vývoj produkcie živočíšnych komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of animal commodities production in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 2

Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP¹⁰

Poznámka: PSM – plnotučné sušené mlieko¹¹

1/ Beef meat, 2/ pig meat, 3/ poultry meat, 4/ sheep meat, 5/ butter, 6/ cheeses, 7/ whole milk powder, 8/ world, 9/ non OECD countries, 10/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations, 11/ Note: PSM – whole milk powder

V roku 2020 v porovnaní s základným obdobím 2008-2010 bude rast svetovej produkcie jednotlivých agropotravinárskych komodít diferencovaný a pri rastlinných komoditách sa bude pohybovať v rozpätí od 10,7 % (pšenica) do 31,8 % (cukor). Čo sa týka živočíšnych produktov, najviac sa zvýši globálna produkcia hydiny (28,8 %), masla (27,3 %) a plnotučného sušeného

mlieka (26,3 %). V krajinách OECD bude rásť hlavne výroba sušeného plnotučného mlieka (18,3 %), hydiny (17,1 %), rastlinných olejov a olejní (16,5 %) a syrov (16,1 %). Tempo rastu produkcie v ostatných menej vyspelých krajinách bude pri väčšine komodít výrazne vyššie ako vo vyspelých krajinách (Graf 1 a 2).

V EÚ sa najviac zvýši produkcia olejní (17,3 %), rastlinných olejov (16,9 %), syrov (9,7 %), hydínového a bravčového mäsa (8,2 % a 6,1 %) a pšenice (7,1 %). Pokles produkcie sa očakáva hlavne pri cukre (-8,9 %), ovčom mäse (-12,5 %) a hovädzom mäse (-7,8 %).

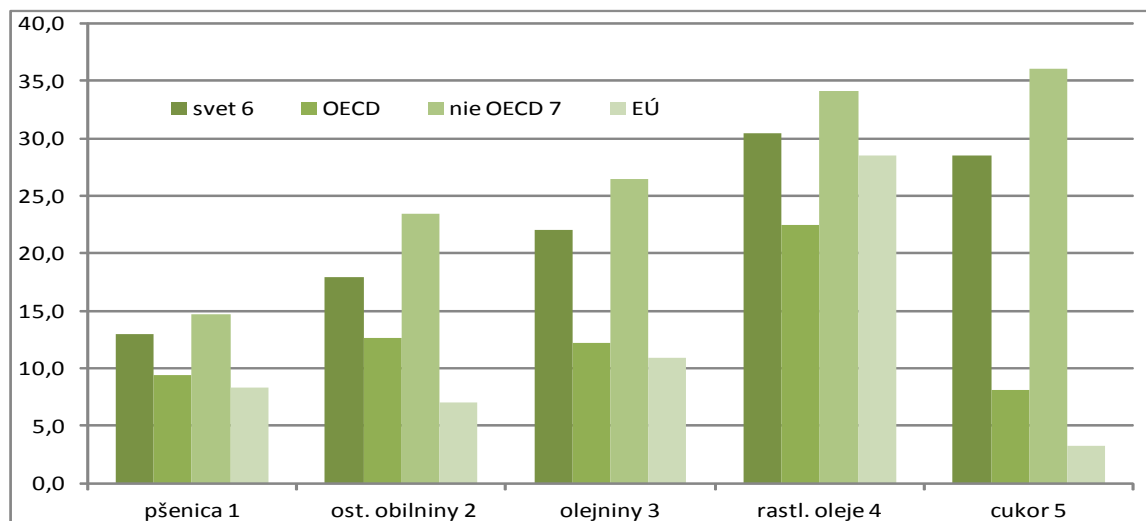
Hybnou silou spotreby agrárnych komodít v nasledujúcej dekáde bude rast príjmov a počtu obyvateľstva, a to najmä v rozvojových a menej vyspelých krajinách. Situáciu bude umocňovať pokračujúca urbanizácia obyvateľstva vedúca k významným zmenám v stravovacích návykoch obyvateľstva, pričom z celosvetového pohľadu bude rásť význam ponuky spracovaných agrárnych výrobkov, zvyšovať sa bude spotreba živočíšnych produktov, ovocia a zeleniny.

V porovnaní s priemerom rokov 2008-2010, v roku 2020 najvýznamnejšie vzrastie celosvetová spotreba rastlinných olejov (o 30,4 %), cukru (o 28,5 %), hydiny (o 28,7 %) a masla (o 27,2 %). V uvedenom období v rozvojových krajinách vzrastie najmä spotreba rastlinných olejov (o 34,1 %), cukru (o 36,1 %) a zo živočíšnych komodít najviac vzrastie spotreba hydínového mäsa, masla a syrov (Graf 3 a 4).

Vývoj spotreby rastlinných komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of plant commodities consumption in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 3

Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP⁸

1/ Wheat, 2/ coarse grains, 3/ oilseeds, 4/ vegetable oils, 5/ sugar, 6/ world, 7/ non OECD countries, 8/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations

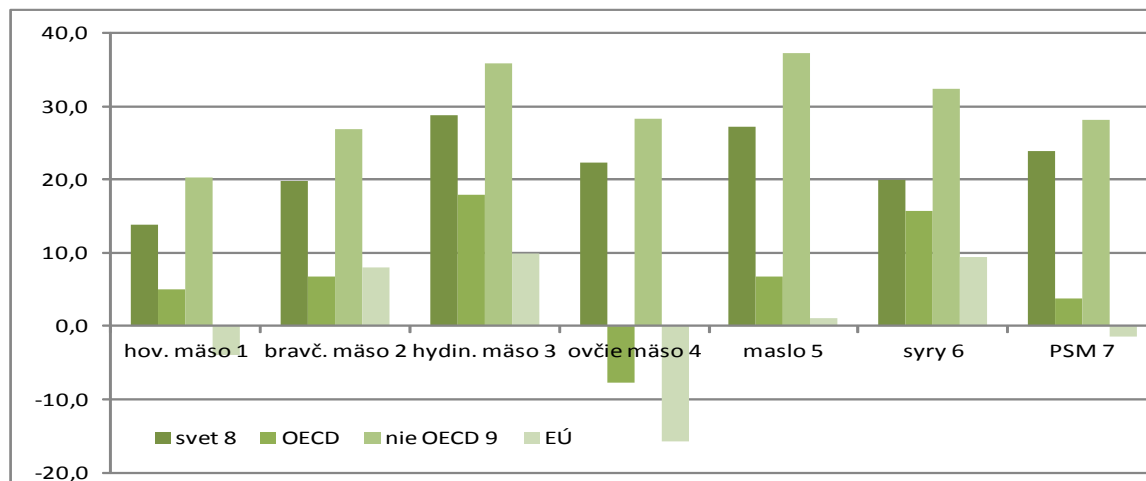
V súlade s celosvetovým trendom sa v EÚ z rastlinných komodít zvýši spotreba olejov (o 28,5 %), avšak rast spotreby cukru bude oveľa miernejší (len 3,2 %). Pri obilninách očakávame 7-8 %-ný nárast sledovaného ukazovateľa. Čo sa týka živočíšnych komodít, v budúcej dekáde sa bude zvyšovať spotreba hydiny (9,8 %), bravčového mäsa (8,0 %) a syrov (9,4 %). Spotreba masla a sušeného plnotučného mlieka sa významnejšie meniť nebude, maximálne o 1%.

Vzhľadom na nižšiu produkciu a intenzívnejší vývoz klesne spotreba ovčieho mäsa (o 15,8 %). Podobný trend očakávame aj pri hovädzom mäse (pokles spotreby o 3,9 %).

Vývoj spotreby živočíšnych komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of animal commodities consumption in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 4

Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP¹⁰

Poznámka: PSM – plnotučné sušené mlieko¹¹

1/ Beef meat, 2/ pig meat, 3/ poultry meat, 4/ sheep meat, 5/ butter, 6/ cheeses, 7/ whole milk powder, 8/ world, 9/ non OECD countries, 10/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations, 11/ Note: PSM – whole milk powder

Sebestačnosť pri výrobe potravín, resp. základných surovín do potravinárskeho priemyslu je determinovaná schopnosťou krytia potrieb sledovanej krajiny, resp. regiónu vlastným výrobným potenciálom. Pre väčšinu krajín otvorených medzinárodnému obchodu nie je prioritné dosahovať absolútnu sebestačnosť, nakoľko dostatočnú ponuku potravín na národnom trhu je možné zabezpečiť dovozom. Predpokladom je liberalizácia obchodu, čo súvisí so znižovaním colných taríf, resp. ich úplným odstránením, ako to funguje napr. v rámci krajín EÚ.

V súčasnom období ekonomickej a bezpečnostnej nestability, klimatických zmien, dramaticky a nepredvídane sa meniacich poveternostných podmienok a s tým súvisiacej variability ponuky agrárnych komodít a výraznej cenovej volatility sa problematika sebestačnosti stáva vysoko aktuálnou, dôkazom čoho je skutočnosť, že sa ňou aktívne zaoberá EK zdôrazňujúc fenomén sebestačnosti na regionálnej úrovni, t.j. v rámci EÚ najmä v súvislosti s budúcou podobou novej SPP. Okrem toho sa vo vyspelých krajinách (EÚ) začína čoraz viac zdôrazňovať ponuka potravín domácej proveniencie, ktoré sú nositeľmi kvality, regionálnej a krajovej špecifickosti a tiež vysledovateľnosti vzhľadom na bezpečnosť potravín z hľadiska hygienických a ďalších kvalitatívnych štandardov. V Tab. 1 a 2 je uvedená sebestačnosť na úrovni nielen EÚ, ale aj vyspelých a menej vyspelých krajín sveta a jej predikcia do roku 2020.

Sebestačnosť na medzinárodných trhoch pri rastlinných komoditách (%)
Self-sufficiency of plant commodities at international markets (%)

Tab. 1

Komodita ¹	Teritórium ²	Sebestačnosť ³	
		skutočnosť ⁴	prognóza ⁵
Pšenica ⁶	svet ¹¹	102,1	100,0
	OECD	130,3	124,0
	nie OECD ¹²	88,5	89,0
	EÚ	110,9	109,6
Ostatné obilniny ⁷	svet ¹¹	100,8	100,6
	OECD	102,0	104,1
	nie OECD ¹²	99,5	97,3
	EÚ	101,8	99,3
Olejniný ⁸	svet ¹¹	100,7	101,2
	OECD	112,9	117,2
	nie OECD ¹²	95,1	94,6
	EÚ	63,9	67,6
Rastlinné oleje ⁹	svet ¹¹	98,6	98,5
	OECD	70,7	67,3
	nie OECD ¹²	111,5	111,7
	EÚ	60,3	54,9
Cukor ¹⁰	svet ¹¹	98,4	100,9
	OECD	84,0	82,0
	nie OECD ¹²	103,8	106,5
	EÚ	87,9	77,6

Prameň: OECD-FAO, kalkúlace VÚEPP¹³

Poznámka: skutočnosť – priemer rokov 2008-2010, prognóza – rok 2020¹⁴

1/ Commodity, 2/ territory, 3/ self-sufficiency, 4/ reality, 5/ prognosis, 6/ wheat, 7/ coarse grains, 8/ oilseeds, 9/ vegetable oils, 10/ sugar, 11/ world, 12/ non OECD countries, 13/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations, 14/ Note: reality – average of 2008-2010, prognosis -year 2020

Z výsledkov vyplýva, že

- vyspelé krajiny budú naďalej viac ako sebestačné pri obilninách, olejninách a všetkých živočíšnych komoditách, pričom ako celok budú schopné svoje prebytky vyvážať do menej vyspelých krajín.
- Opačná situácia bude pri rastlinných olejoch a cukre, ktorých dopyt v krajinách OECD bude musieť byť saturovaný z menej vyspelých krajín. Okrem toho vyspelé krajiny disponujú a aj budú disponovať optimálnym podielom produkcie a spotreby hovädzieho mäsa (cca 101 %).
- Krajiny EÚ budú koncom budúcej dekády naďalej vykazovať deficit pri výrobe olejnin, rastlinných olejov, cukru, hovädzieho a ovčieho mäsa. Na druhej strane produkcia plnotučného sušeného mlieka bude 2,4-krát vyššia ako uvedené zoskupenie dokáže spotrebovať.

Sebestačnosť na medzinárodných trhoch pri živočíšnych komoditách (%)
Self-sufficiency of plant commodities at international markets (%)
Tab. 2

Komodita ¹	Teritórium ²	Sebestačnosť ³	
		skutočnosť ⁴	prognóza ⁵
Hovädzie mäso ⁶	svet ¹³	101,3	100,7
	OECD	101,2	100,6
	nie OECD ¹⁴	101,4	100,8
	EÚ	97,7	93,7
Bravčové mäso ⁷	svet ¹³	100,6	100,5
	OECD	106,6	106,2
	nie OECD ¹⁴	97,3	97,9
	EÚ	108,3	106,4
Hydinové mäso ⁸	svet ¹³	99,9	99,9
	OECD	106,1	105,3
	nie OECD ¹⁴	95,7	96,8
	EÚ	100,9	99,4
Ovčie mäso ⁹	svet ¹³	100,5	100,4
	OECD	121,1	129,9
	nie OECD ¹⁴	96,3	96,1
	EÚ	77,7	80,7
Maslo ¹⁰	svet ¹³	99,0	99,0
	OECD	113,9	114,5
	nie OECD ¹⁴	91,7	93,1
	EÚ	103,9	101,6
Syry ¹¹	svet ¹³	100,2	99,8
	OECD	104,8	105,2
	nie OECD ¹⁴	87,0	86,2
	EÚ	106,1	106,3
PSM ¹²	svet ¹³	96,7	98,6
	OECD	263,8	300,9
	nie OECD ¹⁴	61,0	63,7
	EÚ	231,8	239,4

 Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP¹⁵

 Poznámka: skutočnosť – priemer rokov 2008-2010, prognóza – rok 2020, PSM – plnotučné sušené mlieko¹⁶

1/ Commodity, 2/ territory, 3/ self-sufficiency, 4/ reality, 5/ prognosis, 6/ beef meat, 7/ pig meat, 8/ poultry meat, 9/ sheep meat, 10/ butter, 11/ cheeses, 12/ whole milk powder, 13/ world, 14/ non OECD countries, 15/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations, 16/ Note: reality – average of 2008-2010, prognosis -year 2020

Globalizačné procesy priniesli na Slovensko vstup zahraničných obchodných reťazcov, ktoré dovážajú príliš veľa konkurenčných potravín zahraničnej proveniencie, čo síce na jednej strane motivuje výrobcov vyrábať čo najefektívnejšie, avšak vzhľadom na nižšie ceny dovážaných výrobkov spôsobuje pokles produkcie agropotravinárskych komodít a znižovania miery sebestačnosti pri živočíšnych komoditách. Situáciu celkovo komplikuje nižšia úroveň dotačnej podpory do poľnohospodárstva v porovnaní s krajinami EÚ-15, nižšia efektívnosť výroby pri rastlinných aj živočíšnych komoditách v porovnaní s vyspelými krajinami EÚ (s čím

súvisia nižšie parametre intenzity výroby a vysoká nákladovosť) a rezervy v korektných trhovo-odbytových vzťahoch v rámci potravinovej vertikály (prvovýroba-spracovatelia-obchod) vrátane absencie vertikálnych prepojení. Okrem toho volatilita agrárnych trhov v posledných rokoch spôsobuje výrazné výkyvy v ponuke a v cenách agrárnych komodít.

Ako bolo uvedené v predchádzajúcom texte, mieru sebestačnosti ovplyvňuje objem produkcie a spotreby agropotravinárskych komodít. Vzhľadom na bioenergetický program sa produkcia olejnin na Slovensku v poslednej dekáde (2001-2010) výrazne zvýšila, pričom tempo rastu spotreby bolo vyššie ako pri produkcii. Opačné tendencie boli zaznamenané pri obilninách, kde oba sledované ukazovatele rovnomerne klesli vzhľadom na ich limitovanejšie použitie na krmné účely (Graf 5).

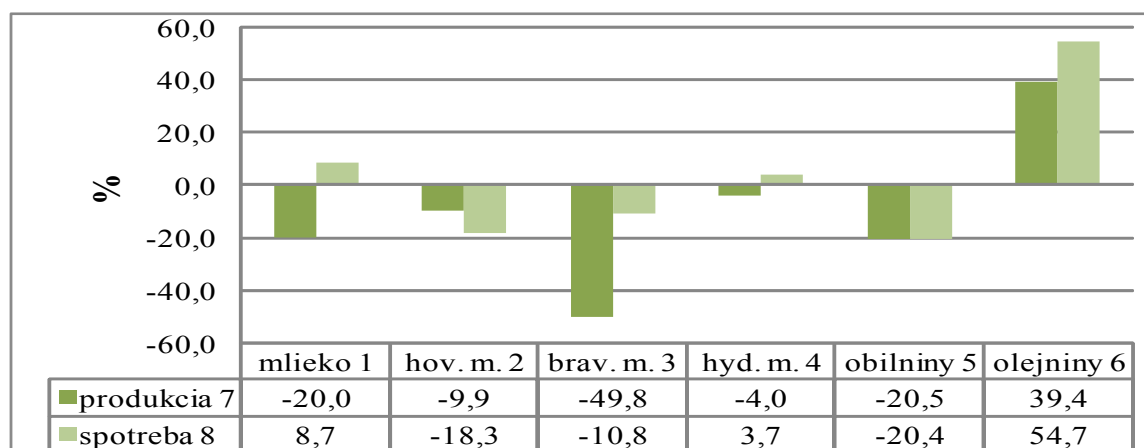
Zmena produkcie a spotreby agrárnych komodít v SR v roku 2010

(2001 = 100%)

Change of production and consumption of agrarian commodities in the SR

(2001 = 100%)

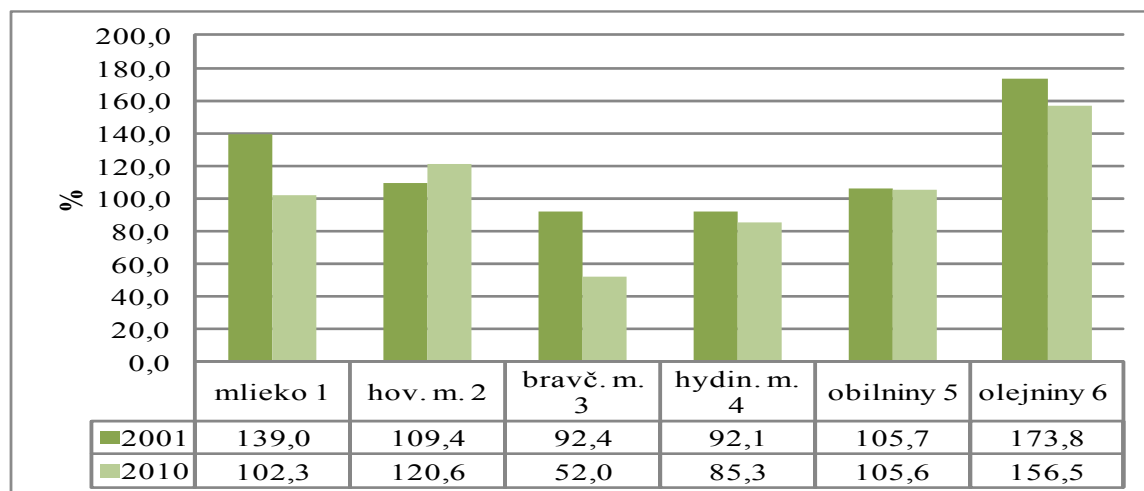
Graf 5

Prameň: VÚEPP⁹

1/ Milk, 2/ beef meat, 3/ pig meat, 4/ poultry meat, 5/ grains, 6/ oilseeds, 7/ production, 8/ consumption, 9/ Source: RIAFE

Čo sa týka živočíšnej výroby, v dôsledku redukcie počtov hospodárskych zvierat klesla produkcia mlieka, hovädzieho dobytku, ošípaných a hydiny. Naopak, spotreba mlieka, mliečnych výrobkov a hydinového mäsa vzrástla. Pri bravčovom a hovädzom mäse bol zaznamenaný pokles, čo súvisí hlavne so zmenou stravovacích návykov obyvateľstva, prípadne vývojom spotrebiteľských cien, nakoľko slovenský spotrebiteľ citlivo reaguje na aktuálny pohyb cien uprednostňujúc cenovo dostupnejší tovar (napríklad, substituuje hovädzie mäso hydinovým). Konkrétne údaje o vývoji v sebestačnosti pri vybraných komoditách v rokoch 2001 a 2010 sú uvedené v Grafe 6.

Sebestačnosť v agrárnych komoditách v SR v rokoch 2001 a 2010 (%)
Self-sufficiency of agrarian commodities in the SR in 2001 and 2010 (%)
Graf 6

 Prameň: VÚEPP⁷

1/ Milk, 2/ beef meat, 3/ pork meat, 4/ poultry meat, 5/ grains, 6/ oilseeds, 7/ Source: RIAFE

Vývoj obchodu

Tempo celkového rastu svetového obchodu sa v období rokov 2011-2020 odhaduje na 2 % ročne, čo je menej ako v predchádzajúcom desaťročí, pričom tradiční exportéri budú zvyšovať objem svojej produkcie oveľa miernejším tempom ako importéri. Na medzinárodné trhy postupne prichádzajú noví exportéri, ktorí sa snažia využiť svoje komparatívne výhody pri predaji agrárnych komodít, pričom najrýchlejšie bude rásť produkcia týchto exportérov z krajín východnej Európy, Strednej Ázie a Južnej Ameriky. Naliehavý nedostatok potravín sa očakáva v krajinách Subsaharskej Afriky, kde dopyt zo strany rastúcej populácie prevyšuje domácu produkciu potravín.

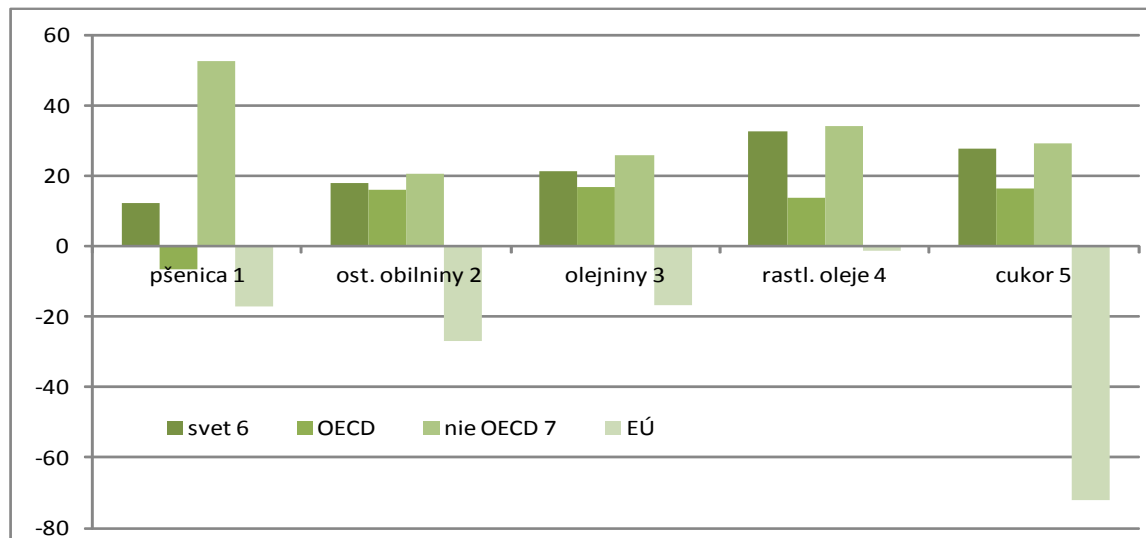
V nasledujúcich grafoch sú uvedené percentuálne zmeny v raste objemu exportu v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010, pričom je zrejmé, že celosvetovo rastúci trend exportu bude aj v nasledujúcej dekáde pokračovať. Z Grafov 8 a 7 je evidentné, že tempo rastu exportu rastlinných a živočíšnych komodít z menej vyspelých krajín bude vyššie ako z vyspelých krajín sveta (OECD) okrem syrov a sušeného plnotučného mlieka.

Exportná výkonnosť EÚ klesne pri pšenici o 17,1 %, ostatných obilninách o 26,7 %, olejninách o 16,7 %, rastlinných olejoch o 1,1 %, cukre o 72,1 %, hovädzom mäse o 49 %, bravčovom mäse o 19,8 %, hydínovom mäse o 5,5 % a masle o 55,5 %. Rast exportu z EÚ sa očakáva pri ovčom mäse (o 62,5 %), syroch (o 9,9 %) a sušenom mlieku (o 4,3 %).

Vývoj exportu rastlinných komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of plant commodities export in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 7

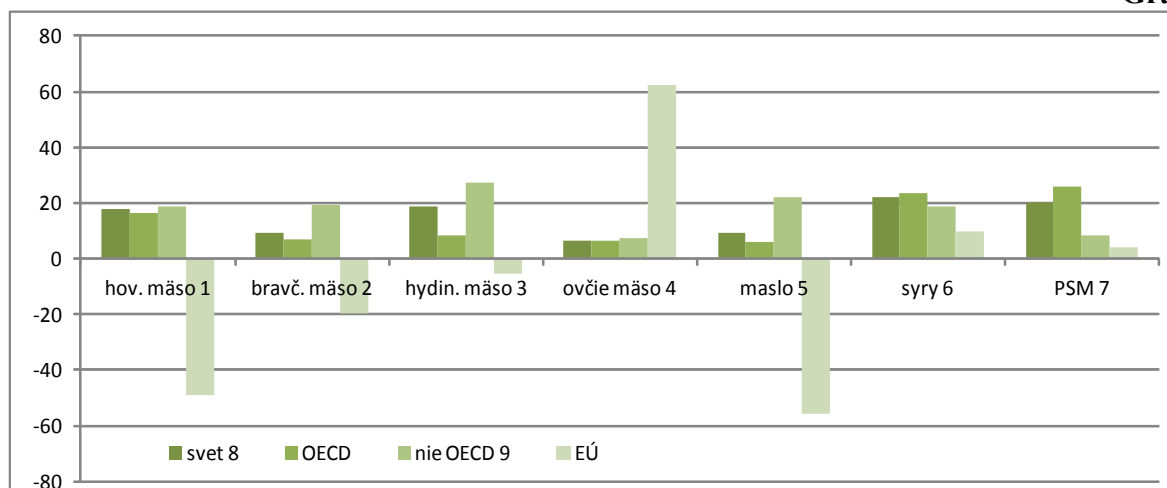
Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP⁸

1/ Wheat, 2/ coarse grains, 3/ oilseeds, 4/ vegetable oils, 5/ sugar, 6/ world, 7/ non OECD countries, 8/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations

Vývoj exportu živočíšnych komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of animal commodities export in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 8

Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP¹⁰

Poznámka: PSM – plnotučné sušené mlieko¹¹

1/ Beef meat, 2/ pig meat, 3/ poultry meat, 4/ sheep meat, 5/ butter, 6/ cheeses, 7/ whole milk powder, 8/ world, 9/ non OECD countries, 10/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations, 11/ Note: PSM – whole milk powder

Podľa Gálika, J. (2011) s rastom agropotravinárskej zahraničnej výmeny počítame aj v rámci Slovenska. V dlhodobom horizonte z hľadiska teritoriálnej štruktúry očakávame ďalší pokles podielu obchodu s tretími krajinami a stále tesnejšiu orientáciu slovenského

agropotravinárskeho zahraničného obchodu na členské krajiny Európskej únie. Z hľadiska komoditnej štruktúry sa v poslednom období zvyšuje podiel vývozu poľnohospodárskych surovín a rastie dovoz spracovaných výrobkov. V prípade ďalšieho úbytku spracovateľských podnikov by sa tento negatívny trend mal aj v nasledujúcej dekáde na Slovensku zachovať.

Vývoj svetových cien

Kľúčovým problémom svetového agropotravinárskeho sektora sa javí vysoká volatilita agropotravinárskych trhov a jej dopad na potravinovú bezpečnosť, ktorá pretrváva už päť rokov. V rámci minulej dekády boli prelomovými roky 2007-2008, v ktorých ceny väčšiny agrárnych komodít dosiahli svoje historické maximum. Uvedenú situáciu okrem klimatických, resp. produkčných podmienok ovplyvnil rozvoj produkcie biopalív (pokles svetových zásob obilnín), čím sa zvýšil dopyt po obilninách, olejninách a cukrovej repe (resp. cukrovej trstine) na nepotravinárske využitie. Táto situácia pri kľúčových komoditách podnietila snahu farmárov svoju ponuku na domácich i medzinárodných trhoch zvýšiť. V auguste 2010 ceny komodít opäť prudko vzrástli v dôsledku poklesu produkcie rastlinných komodít v hlavných produkčných regiónoch sveta (Rusko, Ukrajina, USA...) a nízkeho objemu zásob. Na druhej strane rastie dopyt po agropotravinárskych komoditách v dôsledku hospodárskeho rastu rozvojových a rozvíjajúcich sa krajín.

K najvýznamnejším faktorom ovplyvňujúcim volatilitu cien agropotravinárskych komodít patrí:

- *Zmena poveternostných podmienok a klímy.* Najčastejším a najvýznamnejším faktorom spôsobujúcim cenovú volatilitu sú nepredvídateľné poveternostné podmienky s následným poklesom produkcie. Zmena klímy mení bežné poveternostné podmienky, avšak nie je vedecky dokázané, či zapríčiňuje extrémne poveternostné podmienky.
- *Úroveň zásob.* Zásoby hrajú významnú úlohu pri prekonávaní krátkodobých výkyvov medzi dopytom a ponukou agropotravinárskych komodít. Ak sú disponibilné zásoby relatívne nízke, cenová volatilita môže byť vysoká.
- *Ceny energií.* Cenová volatilita sa prenáša z energetických trhov na poľnohospodárske vzhľadom na stále väčšiu nadväznosť agrárnych trhov na trhy s energiami (napríklad, prostredníctvom hnojív a dopravy alebo dopytu po surovinách na výrobu biopalív).
- *Výmenné kurzy.* Pohyby menových kurzov majú dopad na ceny domácich agropotravinárskych komodít s následným dopadom na potravinovú bezpečnosť a konkurencieschopnosť na agrárnych trhoch na celom svete.
- *Relatívne nízka elasticita ponuky a dopytu.* Pokiaľ ponuka zaostáva za dopytom, vznikne tlak na rast cien komodít. Vzhľadom na charakter poľnohospodárskej výroby rýchlosť obnovy produkcie závisí na dĺžke výrobného cyklu konkrétnych komodít. Keďže príjmy na obyvateľa celosvetovo rastú a očakáva sa, že v mnohých chudobných krajinách sa zvýšia až o 50 %, dopyt po potravinách sa stane menej pružným, takže na ovplyvnenie dopytu by bolo treba väčšie výkyvy cien.
- *Reštrikcie obchodu.* Reštrikcie dovozu aj vývozu zvyšujú nestálosť cien na medzinárodných trhoch.

- *Špekulácie.* Vysoká úroveň špekulatívnych činností na budúcich trhoch môže zvýšiť výkyvy cien v krátkodobom horizonte. Dôkaz o dlhodobom systematickom účinku na cenovú volatilitu neexistuje.

Očakáva sa, že v nasledujúcej dekáde sa svetové zásoby obilnín, ktoré boli v posledných rokoch na veľmi nízkej úrovni (najmä v dôsledku vyššej spotreby na výrobu biopaliva), budú zvyšovať len mierne. Podľa prognózy OECD sa svetové ceny obilnín v budúcej dekáde budú v priemere pohybovať na vyššej úrovni ako v období rokov 2001-2010. V roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 však cena pšenice klesne o 9,1 %, ceny ostatných obilnín vzrastú len minimálne (o 2,5 %).

Koncom roka 2008 bol zaznamenaný prudký pokles cien *olejnín* a z nich vyrobených produktov. V budúcej dekáde predpokladáme priaznivú situáciu na skúmaných trhoch, vzhľadom na zvyšujúci sa dopyt po rastlinných olejoch v rozvojových krajinách, politickú podporu výroby alternatívnych zdrojov energie (biopalivá) vo vyspelých krajinách sveta a dopyt po proteínových šrotoch vzhľadom na expandujúci živočíšny sektor. Ako bolo naznačené, ceny olejnín a rastlinných olejov sa budú v budúcom období stabilne zvyšovať, pričom v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 by mali vzrásť o 7,2 % a 17,9 % (Graf 9).

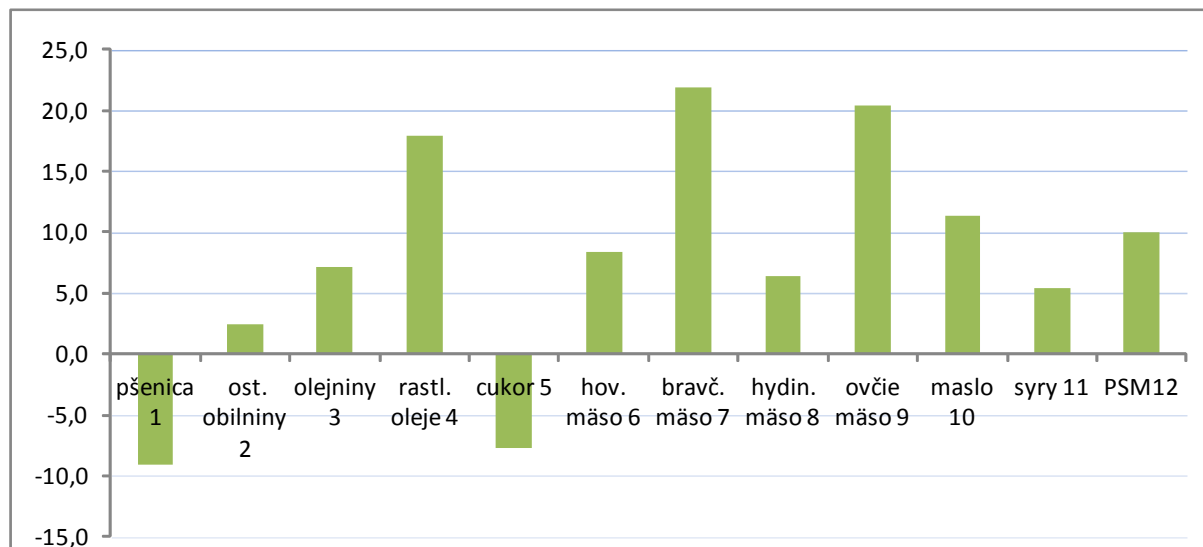
Cena *cukru* vykazuje v porovnaní s ostatnými agrárnymi komoditami pomerne vysokú volatilitu, aj keď z časového hľadiska vždy nekopíruje dynamiku rastu cien väčšiny komodít. V období rokov 2007-2008 boli svetové ceny cukru na relatívne nízkej úrovni, avšak v rokoch 2009 a 2011 dosiahli svoju historicky najvyššiu úroveň. V nasledujúcej dekáde očakávame variabilný priebeh cenového vývoja cukru. Jeho deficit na svetových trhoch sa pravdepodobne zmení na prebytok, zvýšia sa exportné možnosti a bude to viesť k nižším cenám. Výhľad stabilného rastu spotreby cukru na svetových trhoch umocňuje zvyšujúci sa dopyt po cukrovej repe a trstine s cieľom výroby biopalív. Očakáva sa, že svetová cena rafinovaného cukru v roku 2020 dosiahne 507,8 USD/t, čo bude o 7,7 % menej v porovnaní s priemernou cenou v rokoch 2008-2010.

Trh s *mäsom* bol v poslednom období charakteristický zvyšujúcou sa ponukou na regionálnych trhoch (likvidácia stád), rapídny rastom nákladov na krmivá (ktoré v neskoršom období expanziu odvetvia pribrzdia) a nižším dopytom v súvislosti s poklesom príjmov obyvateľov. Za predpokladu oživenia celosvetovej ekonomiky a rastu príjmov (najmä v rozvíjajúcich sa krajinách), v roku 2020 (v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010) svetové ceny hovädzieho mäsa vzrastú o 8,4 %, bravčového o 21,9 %, hydinového o 6,4 % a ovčieho o 20,4 %.

Vývoj svetových cien agropotravinárskych komodít v roku 2020 v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010 (percentuálna zmena)

Development of agrarian commodities world prices in 2020 as compared with the 2008-2010 average (percentage change)

Graf 9

Prameň: OECD-FAO, kalkulácie VÚEPP¹³

1/ Wheat, 2/ coarse grains, 3/ oilseeds, 4/ vegetable oils, 5/ sugar, 6/ beef meat, 7/ pig meat, 8/ poultry meat, 9/ sheep meat, 10/ butter, 11/ cheeses, 12/ whole milk powder, 13/ Source: OECD-FAO, RIAFE calculations

Medzinárodné trhy s mliečnymi výrobkami v posledných rokoch zaznamenali prudký vzostup aj dramatický pád, pričom ich výhľad je pre nasledujúce desaťročie pomerne priaznivý. Spúšťáčom oživenia cien je rast dopytu v krajinách exportujúcich oleje, ale aj v Číne a nízka ponuka mlieka v regiónoch s nízkou ziskovosťou mliekarenského sektora. Mliečny sektor má veľký potenciál rastu, čo umocňuje rastúci dopyt po jeho výrobkoch najmä v rozvojových krajinách. Podľa prognózy OECD v roku 2020 (v porovnaní s priemerom rokov 2008-2010) svetové ceny masla vzrastú o 11,4 %, syrov o 5,4 % a sušeného plnotučného mlieka o 10 %.

Politické výzvy (resp. odporúčania) pre budúce desaťročie

V nadväznosti na uvedené skutočnosti OECD sformulovala politické výzvy týkajúce sa agropotravinárskeho sektora pre obdobie rokov 2011-2020:

– Zvyšovanie produktivity a odolnosti trhu voči neočakávaným výkyvom

Agrárne trhy budú aj v nasledujúcej dekáde nestále, preto je nevyhnutné vytvoriť také politické stratégie, ktoré by prispeli k zníženiu cenovej volatility, prípadne obmedzili jej negatívne efekty. Hlavnou politickou výzvou sa stáva podpora rastu produktivity hlavne u malovýrobcov, ktorá prispeje k vyššej odolnosti trhu voči neočakávaným šokom. Okrem toho zlepšiť zásobovanie miestnych trhov za prijateľné ceny. Sledované ciele by mal podporiť aj verejný sektor a začať investovať do poľnohospodárskeho výskumu a vývoja, budovania príslušných inštitúcií a tiež infraštruktúry. Investície by mali smerovať aj k zníženiu pozberových strát.

– Zlepšenie trhovej informovanosti a kvality politických stratégií

K zmierneniu výraznej cenovej volatility prispieva odstránenie alebo zmiernenie politických deformácií (obmedzenie dovozu, dotovanie biopalív...) a zvýšenie trhovej transparentnosti. V budúcnosti bude nutné venovať viac pozornosti globálnej a národnej informovanosti o agrárnych trhoch a monitorovacím systémom budúceho vývoja trhov. Nevyhnutnosťou sa stáva získanie exaktných údajov o produkcii, zásobách a obchode so základnými komoditami potrebnými pre zaistenie patričného stupňa potravinovej bezpečnosti.

V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že rezervy v kvalite štatistických informácií sú aj v SR, preto by bolo vhodné zo zákona zaviesť nahlasovaciu povinnosť všetkých subjektov podnikajúcich v agropotravinárstve vrátane vytvorenia elektronického automatického zberu dát a pravidelnej aktualizácie respondentov a legislatívne zriadiť jednotný informačný systém s cieľom eliminovania štatistických diskrepancií, ktoré môžu viesť k chybným záverom a následne aj rozhodnutiam.

– *Cielená ochrana chudobných a prijatie stratégie riadeného rizika*

Pri raste cien potravín môžu najzraniteľnejším skupinám spotrebiteľov pomôcť *ochranné sociálne siete*. V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že ochranné siete pre výrobcov môžu čiastočne eliminovať ich nízke príjmy, umožniť nákup potrebného objemu vstupov a udržanie primeraného objemu výroby. Okrem toho bude nutné prevádzkovať *núdzové potravinové rezervy* pre ciele pomoc chudobným a vyvinúť väčšiu snahu pri vytváraní *systémov riadenia trhového rizika* vrátane využívania termínových zmlúv a burzových termínových obchodov, ktoré by mohli využívať aj malovýrobcovia. K stratégiám riadenia rizika patrí poistenie financovania dovozu potravín v prípade neúrody alebo opčná zmluva na zafixovanie budúceho nákupu dovážaných potravín.

Záver

Objem rastlinnej a živočíšnej produkcie sa vo svete permanentne zvyšuje a existuje výrazný potenciál pre jeho rast aj v období rokov 2011-2020. Faktormi budúceho zvyšovania produkcie bude najmä rast intenzívnych parametrov, rozvoj nových technologických postupov výroby vrátane GMO a tiež výroba biopalív (produkcia alternatívnych plodín). V budúcom období sa menej vyspelé krajiny budú podieľať na celkovom raste agrárnej výroby a spotreby vyšším dielom ako vyspelé krajiny. Ide hlavne o živočíšne komodity, pre ktoré sú hlavnými hybnými silami rozvoja rast počtu obyvateľstva a príjmov spolu s trendom zvyšovania živočíšnej stravy v jedálnom lístku a prebiehajúcou urbanizáciou v rozvojových krajinách.

V intenciách uvedeného vývoja bude rásť aj objem celosvetovej obchodnej výmeny s agropotravinárskymi komoditami, pričom vo svetovom exporte i importe budú dominovať hlavne menej vyspelé krajiny okrem obchodu s obilninami a mliečnymi výrobkami, ktoré sú doménou vyspelých krajín.

Pre zachovanie potravinovej bezpečnosti je dôležité sledovať stupeň jej sebestačnosti pri základných agropotravinárskych komoditách v jednotlivých častiach sveta. Pokiaľ za prah potravinovej bezpečnosti budeme považovať mieru sebestačnosti na úrovni 70 %, potom môžeme konštatovať, že potravinová bezpečnosť vo vyspelých krajinách pri základných potravinách nebude ohrozená. Podobná situácia bude aj v menej vyspelých krajinách okrem sušeného mlieka, ktorého sebestačnosť ani v budúcej dekáde nedosiahne požadovanú hranicu.

Krajiny EÚ budú musieť domáci dopyt po olejninách, rastlinných olejoch, cukre, hovädzom a ovčom mäse dopĺňať dovozom. Pri ostatných komoditách bude produkcia naďalej prevyšovať domácu spotrebu, čím sa zachovávajú predpoklady pre ich vývoz do zahraničia. Slovenskí farmári budú môcť naďalej vyvážať svoje prebytky olejnin a ovčieho mäsa na trhy EÚ. Problematickým pre odbyt sa môžu stať hlavne prebytky hovädzieho mäsa za predpokladu vyššieho tempa poklesu spotreby ako produkcie a rozviazania obchodných vzťahov so stabilnými odberateľmi.

Literatúra

- [1] BOŽÍK, M.: Prognóza vývoja slovenského poľnohospodárstva. Bratislava: VÚEPP, 2008. s. 48.
- [2] FOLTÝN, I. a kol.: Predikce agrárního sektoru do roku 2010. Praha: VÚZE, 2006. s. 75. ISBN 80-86671-34-8
- [3] GÁLIK, J. a kol. (2011): Analýza a prognóza konkurencieschopnosti poľnohospodárskej a potravinárskej výroby Slovenskej republiky. Bratislava: VÚEPP, 2011. s. 146.
- [4] MATOŠKOVÁ, D. a kol. (2011): Prognóza vývoja agropotravinárskych trhov vo svete a na Slovensku. Štúdia č. 173/2011. 1. vyd. Bratislava: VÚEPP, 2011, s. 99. ISBN 978-80-8058-558-7
- [5] OECD-FAO Agricultural Outlook, 2011-2020. Part I. Paris: OECD, 2011, s. 58. TAD/CA/APM/WP/(2011)10
- [6] OECD-FAO Agricultural Outlook, 2011-2020. Part II. Paris: OECD, 2011, s. 69. TAD/CA/APM/WP/(2011)2
- [7] OECD-FAO Agricultural Outlook, 2011-2020. Statistical Tables. Paris: OECD, 2011, s. 77. TAD/CA/APM/WP/(2011)11/ANN 1

Došlo 18. 01. 2012

Kontaktná adresa

Ing. Dagmar MATOŠKOVÁ, PhD.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, SR

tel. 58243 273

e-mail dagmar.matoskova@vuepp.sk
